

JISMONIY TARBIYANING RIVOJLANISH TARIXI

Ahmedov Erkinjon Ma'mirjonovich

ADU, Jismoniy madaniyat fakulteti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Jamiyatda jismoniy tarbiya rivojlanishiga odamlarning ishlab chiqarish munosabatlari, kurashning iqtisodiy, siyosiy va mafkuraviy shakllari, fan, falsafa, san'at yutuqlari ta'sir ko'rsatdi. Shu bilan birga, jismoniy tarbiya jamiyat bilan bir xil qadimiy tarixga ega. Maqolada jismoniy tarbiyaning rivojlanish tarixi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya tarixi, sport musobaqalari, o'qituvchi, jismoniy tarbiyaning ilmiy asoslari, didaktik asoslari, pedagogik asoslari.

АННОТАЦИЯ

На развитие физической культуры в обществе повлияли производственные отношения людей, экономические, политические и идеологические формы борьбы, достижения науки, философии, искусства. Однако физическое воспитание имеет такую же древнюю историю, как и общество. В статье рассматривается история развития физического воспитания.

Ключевые слова: история физического воспитания, спортивные соревнования, учитель, научные основы физического воспитания, дидактические основы, педагогические основы.

ABSTRACT

The development of physical culture in society was influenced by the production relations of people, economic, political and ideological forms of struggle, the achievements of science, philosophy, and art. However, physical education has the same ancient history as society. The article deals with the history of the development of physical education.

Keywords: history of physical education, sports competitions, teacher, scientific foundations of physical education, didactic foundations, pedagogical foundations.

KIRISH

Jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini tashkil etishning ilmiy asoslari ishlab chiqilgan bo'lib, XX asrda dunyo miqyosida e'tiborga loyiq ta'limotlar paydo bo'ldi.

Bu ta'limotlar insonning jismoniy kamolotini va imkoniyatlarining chegarasini ancha kengaytirdi. Jismoniy tarbiya, sport musobaqalari, xalq o'yinlari qiladigan, ularni birbiri bilan taqqoslay olish hamda o'zicha baholay oladigan, ya'ni tahlil qila olishni jismoniy ta'limning eng muhim vazifalaridan biri deb hisoblagan. Uning fikricha har tarafdin kamil topishgina juda oz kuch sarflab, juda qisqa vaqt orasida eng yaxshi natijalarga erishib ishlash imkonini beradi. Jismoniy ta'lim shug'ullanuvchining yoshiga, jinsiy va individual xususiyatlariga mos holda amalga oshirishning tarafdori bo'lgan. Asta-sekin murakkablashib borishi, ko'nikma va malakalarning mukammal bo'lishi kerakligi qayd etilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

P.F.Lesgaft jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini o'qituvchi tushuntirishi orqali tashkil etishning tarafdori bo'lgan. Shaxsiy namuna sifatida ko'rsatib borishni ma'qullamagan. Tarbiyalanuvchi fikr yuritmaydigan, mexanik tarzda bajaradigan bo'lib qoladi deb sanagan.

Uning ta'limoti asosida jismoniy ta'lim aqlga suyanishi, aqlni ishlatgan holda jismoniy ko'nikma va malakalar hosil qilishi, takomillashtirib borib, jismoniy mahorat va madaniyatga aylantirish kerakligi ta'kidlangan. P.F.Lesgaft ommaviy jismoniy ta'limning tarafdori sifatida barcha turdagi o'quv muassasalarida jismoniy mashg'ulotlarni ilmiy asoslangan reja va dasturlar asosida olib borishning targ'ibotchisi bo'lgan va o'zining barcha bilim va tajribalarini shunga qaratgan. Nafaqat Rossiyada, balki butun dunyo miqyosida uning jismoniy tarbiya tizimi haqidagi ta'limoti ijobiy ahamiyat kasb etadi va hozirgi davrgacha dolzarbligini yo'qotmasdan kelmoqda.

Jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini tashkil etishning ilmiy asoslari ishlab chiqilgan bo'lib, XX asrda dunyo miqyosida e'tiborga loyiq ta'limotlar paydo bo'ldi. Bu ta'limotlar insonning jismoniy kamolotini va imkoniyatlarining chegarasini ancha kengaytirdi. Jismoniy tarbiya, sport musobaqalari, xalq o'yinlari dunyo miqyosida keng yoyilib boshladi. Turli xalqlarning jismoniy tarbiya va sport o'yinlari xalqaro miqyosda tarqalib, baynalminalchilik va vatanparvarlik tuyg'ulari kuchliroq shakllanadigan darajaga yetdi. Bu davrdagi va sharoitdagi jismoniy tarbiyani tashkil etishning ilmiy-pedagogik asoslarini ishlab chiqishda A.D.Novikov, L.P.Matveev, V.A.Ashmarin, Ch.T.Ivankov, N.I.Ponomarev, V.V.Popchenko, B.M.Shiyan, A.Abdullaev, A.Akramov, F.Nasriddinov, F.Karimov, F.Xo'jayev, va boshqa olimlar faol ishtirok etdilar. A.D.Novikov va L.P.Matveevlar jismoniy tarbiyaning nazariyasi va o'qitish pedagogikasiga doir ko'pgina asarlar yozgan. Ular olib borgan

tadqiqotlarning asosiy mavzusi jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi muammolari bo‘lib, fan sifatida shakllanishi, jismoniy tarbiyaning maqsadi, vazifalari, vositalari, asosiy prinsiplari, jismoniy tarbiyaning boshqa tarbiya yo‘nalishlari bilan uzviy bog‘liqligi va jismoniy ta‘limning qonun-qoidalarini o‘rganishga qaratilgan. Jismoniy ta‘limning didaktik asoslari pedagogika fani qonuniyatlariga chuqur bog‘langan holda bayon etilgan. Ba‘zi hollarda ayrim didaktik masalalar jismoniy tarbiya borish muammolari bilan aralash holda talqin etilgan. Masalan, jismoniy mashg‘ulotlarning shakllari, sport trinirovkasi, amaliy jismoniy tayyorgarlik jismoniy ta‘lim sifatida o‘rganilishi, didaktik muammo sifatida tadqiq etilsa ma‘qul bo‘lar edi.

O‘zbekistonlik olimlar sho‘rolar tuzumi davrida jismoniy tarbiyaning ilmiy-nazariy asoslari va uni o‘qitish metodikasi bo‘yicha olib borgan tadqiqotlari to‘laligicha rus olimlarining g‘oyalariga aynan mos kelar edi. Mustaqillikka erishgandan keyin milliy jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi muammolarini ishlab chiqishga jadallik bilan kirishildi va e‘tiborga loyiq natijalarga erishildi. O‘zbekistonlik olimlar bu yo‘nalishda samarali ilmiy faoliyat yuritishmoqdalar. A.Akramovning “O‘zbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixi”, K.Nurmuhammodovning “Jismoniy tarbiya va sportning ijtimoiy-iqtisodiy muammolari”, F.Nasriddinov va E.Shoternikovlarning “Inson omilini dunyo miqyosida keng yoyilib boshladi. Turli xalqlarning jismoniy tarbiya va sport o‘yinlari xalqaro miqyosda tarqalib, baynalminalchilik va vatanparvarlik tuyg‘ulari kuchliroq shakllanadigan darajaga yetdi.

Bu davrdagi va sharoitdagi jismoniy tarbiyani tashkil etishning ilmiy-pedagogik asoslarini ishlab chiqishda A.D.Novikov, L.P.Matveev, V.A.Ashmarin, Ch.T.Ivankov, N.I.Ponomarev, V.V.Popechenko, B.M.Shiyan, A.Abdullaev, A.Akramov, F.Nasriddinov, F.Kerimov, F.Xo‘jaev, va boshqa olimlar faol ishtirok etdilar.

XULOSA

Maktab yoshi harakatga o‘rgatish uchun eng qulay yoshdir. Huddi mana shu yillarda bolalar yuqori egiluvchanlikga, kuchli va tez nerv qo‘zg‘alishiga ega va shunga ko‘ra harakatlarning shartli reflekslarini yengil hosil bo‘lishi bilan ajralib turadilar. 14- 15 yoshda harakat analizatorlarining rivojlanganligi me‘yoriga yetadi. Maktabni tugallash davriga kelib o‘quvchilar xilma-xil darajadagi harakat malakalariga ega bo‘ladigan. Bu o‘z navbatida jismoniy mashqlarni, mehnat faoliyatida va ijtimoiy hayotda turmushda, o‘zlarining sog‘ligini mustahkamlashda, jismoniy tayyorgarlikni oshirishda qo‘llay oladilar. Harakat o‘rgatish

---

shugʻullanuvchini jismoniy rivojlanligi va jismoniy tayyorgarligi hamda jismoniy sifatlarini darajasiga qarab amalga oshiriladi. Katta, oʻrta, kichik yoshdagi oʻquvchilarni harakatga oʻrgatishda umumiy metodik prinsiplarni qoʻllashga alohida eʼtibor beriladi.

REFERENCES

1. Axatov M.S. Uzluksiz taʼlim tizimida ommaviy sport-sogʻlomlashtirish ishlarini boshqarish. – Toshkent, 2005.
2. Abdullayev. A Xonkeldiyev. Sh. Jismoniy tarbiya nazariyasi va usuliyati darslik. – Toshkent, 2005.
3. Salomov. R.S Sport mashgʻulotining nazariy asoslari. – Toshkent, 2005.